

Schematy romansowe w powieści

opracowała Anna Stawińska

Miłość i literatura jest jednym z najpopularniejszych, a nawet dominujących motywów. Pojawia się nie tylko jako wątek główny w powieściach, romansach czy melodramatach, ale także w innych odmianach tego gatunku jako wątek poboczny, np. powieści historycznej, przygodowej, fantasy czy innych.

Wszechobecność romansów w powieściach XIX wieku nie jest tylko objawem literackiego zainteresowania miłością przez określony styl kultury. Przypływ tematyki miłosnej zaznacza się w średniowiecznej poezji prowansalskiej, we włoskiej literaturze XIV wieku, w barokowej sztuce dylematów kochania poprzez sentymentalne i romantyczne fale emocjonalizmu. Dominacja romantyzmu w kulturze i szczyt tematyki romansowej w powieści trzeba rozpatrywać jako procesy paralelne i oddziałujące na siebie. Jednak w ogromnej większości polskich romansów mamy do czynienia ze schematycznym powstawaniem stereotypowych opowiadań, nieco oryginalniejsze występują w utworach romantycznych.

Józef Bachórz w szkicu „Romans w powieści” stworzył interesującą matrycę schematów romansowych. Według niego na początku pojawia się:

1. Spodziewanie (oczekiwanie, gotowość)

-nagłe nieszczęście w życiu młodej kobiety lub mężczyzny (sieroctwo, owdowienie, śmierć lub choroba opiekunów, wydanie gwałtem za mąż za niekochanego partnera);

-ocalenie z nieszczęścia; -zmiana sytuacji przestrzennej jednego z bohaterów zapowiadającego się romansu (powrót z zagranicy); -wspólne dzieciństwo dalekich krewnych (pod jednym dachem lub w sąsiedztwie);

2. Spotkanie (dostrzeżenie się) jest zazwyczaj stylizowane jako: zajście się w czasie podróży, na balu, w teatrze, zjeździe sąsiedzkim, w kościele;

3. Przysługa. Najczęściej spotykane jej wersje to:

-ocalenie panny ze śmiertelnego niebezpieczeństwa, ostrzeżenie kawalera przez zagrożeniem, udzielenie mu schronienia lub gościny, przeciwstawienie się oszczerstwom, obrona godności kobiety;

-opieka podczas choroby;

-darowanie przewinień (grzechów kawalerskich), zaaprobowanie postępowania ganionego przez ludzi, dostrzeżenie zalet w potępionym przez „świat”; -uszanowanie przez kawalera „wstydu panińskiego”; ośmielenie mężczyzny speszonego lub mylnie przekonanego o braku szans;

-zawrócenie ze złej drogi, odrzucenie pokus; -modlitwa w intencji ukochanego, pomoc w odzyskaniu zdrowia moralnego;

-pamiątki symboliczne (krzyżyk, szarfa, wstążka, pukiel włosów);

-przysługi materialne (od uratowania z nędzy lub zagrożenia katastrofą majątkową po „proste podarki”);

-zaspokojenie kaprysu, życzenia, zachcianki;

4. Zobowiązanie. Z reguły już przedstawiane jako” -przrzeczenie (przysięga) połączona z wyznaniem miłości; -czasem antycypacją zobowiązania kochanków była wcześniejsza decyzja lub przyjacielska umowa rodziców, zawarta na długo przed związaniem się romansu;

5. Rozstanie

-oddalenie się wynikające z charakteru spotkania (dalsza podróż, koniec wizyty, balu itp.)

-rozejście się z powodu wojny, konieczności stawiania się na wezwanie rodziców,

-odjazd do załatwienia interesów majątkowych,

-zobowiązania honorowe, itp.;

-zyskanie majątku itp.;

6. Przeszkoda. W bogatym repertuarze motywów realizujących tą sekwencję przeważają następujące:

-rywal (rywalka), np. ktoś bardziej wpływowy, zamożniejszy, utytułowany, sprytny itp.;

-przynależność do różnych stref społecznych;

-marzenia (najczęściej mężczyzny) o ideałach, o służbie sztuce lub wiedzy; obowiązki patriotyczne;

-żądza władzy, stanowiska, urzędy;

-zdrada (fałszywy przyjaciel); kokieteryjne „zabawy” cudzym kosztem, oszustwa, obraza, plotka;

-słabość charakteru lub wychowania.

7. Pomoc (wsparcie).

8. Rozstrzygnięcie (wyjaśnienie) końcowe ogniwo wątku jest stylizowane-w zależności od ukształtowania zaręczynami segmentów poprzednich-jako:

-połączenie się kochanków zaręczynami lub ślubem, pogodzenie się zwaśnionych, czy rozdzielonych przez przeszkody;

-śmierć na skutek nieszczęśliwej miłości lub rozłączenia kochanków przez siły przeciwdziałające ich uczuciu (samobójstwo, śmiertelna choroba wywołana tragedią miłosną, śmiertelny pojedynek);

-definitywne rozerwanie związku przez rywala (czy inne przeszkody), stąd rozpacz czy obłąkanie bohaterki (bohatera), rezygnacja, ucieczka od życia (do klasztoru);

-wygaśnięcie miłości (rozczerowanie wzajemne kochanków, rozczerowanie się do świata w ogóle).

Przedstawione składniki romansowego, fabularnego świata mogą w poszczególnych powieściach ulegać skracaniu, przedstawianiu, kontaminacji, reperacji i gradacji.

Bardzo ważną kwestię dla powstania i początków romansu jako gatunku było zdobycie kobiecego, czytelniczego audytorium. Narzucały one pisarzom swoje upodobania oraz kształtowały określony sposób czytania.

Kobieca publiczność czytająca tego typu powieści aprobowały ten „łatwy” gatunek, przemawiający językiem zrozumiałym, zwyczajnym; oferująca tematykę dostępną doświadczeniu płci pięknej, tradycji tkwiących w rodzinie i w domu. Prezentowała takie gotowe ideały i wzorce postępowanie obce zupełnie czytelnikom.

Anna Stawińska

Bibliografia:

1. K. Starczewska: „Wzory miłości w kulturze zachodu”. W-wa 1975r.
2. A. Bartoszewicz: „O głównych terminach i pojęciach w polskiej krytyce literackiej w pierwszej połowie XIX wieku”. W-wa 1973 r.
3. J. Bachórz: „Romans w powieści” (O wątkach miłosnych w powieściopisarstwie polskim okresu międzypowstaniowego 1831-1863), w: Tekst i fabuła Wrocław 1979 r.